

Ukraine, as a young country with little experience in international interactions no independent capacity to form and engage in their policies and new types of measurements geospace. The need to preserve national sovereignty pushes Ukrainian government attach great state to EU geopolitical space and out of affected Eurasian. This important transformation in our country is of great power, loss of life, social and political instability. However, changes in Ukrainian geopolitical vector will probably not improve our international position, we will continue to remain a geopolitical entity on the political map of Europe. Changing the status of Ukraine will depend on how and how quickly will improve power factors, especially – science and technology.

Key words: space, geopolitical space, dimension geospace, zero measurement, one-dimensional, two-dimensional, three-dimensional, four-dimensional space, geopolitics, kosmopolityka.

Отримано: 29.09.2016

УДК 94(477)

А. А. Криськов

УКРАЇНСЬКІ ВИЩІ ТЕХНІЧНІ УЧБОВІ ЗАКЛАДИ У ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

В статті розглянуто історію створення та функціонування у Чехо-Словацькій республіці українських вищих технічних учбових закладів – Української господарської академії та Українського технічно-господарського інституту заочного навчання. Основними напрямками роботи цих закладів були підготовка інженерів та наукові дослідження. Організаційно вони склалися з трьох факультетів – економічного, агрономічного та інженерного. Навчання було розраховано на вісім семестрів. За період діяльності Української господарської академії в її стінах було підготовлено 557 інженерів, її викладачами було опубліковано 698 назв монографій, наукових статей та підручників, з яких понад 1/4 – іноземними мовами. Український технічно-господарський інститут готував фахівців з використанням лише заочної форми навчання, його студенти проживали у 19 країнах світу.

Ключові слова: Українська господарська академія, Український технічно-господарський інститут заочного навчання, Чехо-Словацьчина, викладачі, студенти.

У серпні 1919 р. у Чехо-Словацькій Республіці з'явилися політичні емігранти з українських земель – військовослужбовці Української Галицької армії та представники урядових структур ЗУНР, яких було розміщено у таборах для інтернованих та у «робітничих сотнях» по всій території держави. Оскільки вік переважної більшості емігрантів не перевищував 30 років і гострим було питання здобуття освіти, а в еміграції опинилося багато колишніх викладачів українських університетів, то за погодженням з урядовими колами ЧСР розпочалося створення українських навчальних закладів.

Об'єктом дослідження є українська еміграція як історичне і соціально-політичне явище, а предметом – освітня діяльність в

середовищі української еміграції у Чехо-Словаччині міжвоєнного періоду. Дане питання не дістало належного висвітлення в українській історіографії і не було предметом окремого дослідження, хоча інформація про українські вищі технічні навчальні заклади зустрічається у ряді праць дослідників [1].

Метою статті є дослідження питання створення і функціонування в ЧСР українських вищих технічних навчальних закладів.

У лютому 1922 р. в м. Подебради була заснована Українська господарська академія (УГА). Вона стала першим українським технічним учбовим закладом в еміграції. Однак початком її створення можна вважати 1920 р. Тоді у м. Тарнові (Польща) перебувало евакуйоване міністерство земельних справ УНР, яке мало розроблений план організації факультетів Київської сільсько-господарської академії. Його спробувала реалізувати у Польщі Спілка українських інженерів і техніків сільського господарства як проєкт Агрономічно-лісової академії. Але цього зробити не вдалося. УГА з'явилась за ініціативи Українського громадського комітету, який ще у січні 1922 р. обрав спеціальну комісію, голова якої М. Шаповал встановив стосунки з вищезгаданою Спілкою у справі створення української вищої технічної школи. Спільними зусиллями було розроблено статут та програму майбутньої установи і подано необхідні документи уряду Чехо-Словаччини на затвердження [2, с.137]. Хоча є дані, що існувала також думка про створення Української господарської академії як окремого факультету Українського вільного університету [3, с.869].

У травні 1922 р. міністерство рільництва Чехо-Словаччини, спільно з міністерством закордонних справ, розглянуло програму навчання і статут УГА й визнало за академією такі ж права, які мали чехословацькі вузи. У педагогічному відношенні академія була підпорядкована міністерству рільництва, а в господарських та адміністративних справах вона підпорядковувалась МЗС ЧСР до 1928 р. Навчання було безкоштовним, але студенти, які отримували під час навчання стипендії, були зобов'язані після закінчення закладу працювати «для українського господарсько-культурного життя по півтори року за кожен рік стипендії» [4, арк.60].

22 червня 1922 р. академія розпочала свою роботу в Подебрадах, – невеликому містечку за 40 км на схід від Праги. Про цю подію та про правила вступу до УГА було повідомлено в чехословацьких та українських емігрантських часописах. Свій перший навчальний рік академія розпочала зі 126 студентами, 35 професорами, 19 асистентами, 23 лекторами та 23 інструкторами. На роботу до УГА було запрошено 26 чеських професорів. Спочатку планувалось, що навчання триватиме три роки, але після 1923 р. УГА перейшла на чотирирічне навчання, як це було у вищих технічних навчальних закладах Чехо-Словаччини, Польщі та Німеччини.

9 травня 1923 р. академію відвідав Президент ЧСР Т.Г. Масарик. Звертаючись до присутніх, він сказав: «Ви у нас знайшли хоч не батьківщину, але добре сусідство братнього народу. Я осо-

бисто радий, що ми все-таки нашу слов'янську програму, що була в нас ще перед війною, можемо фактично проводити. Доки буде залежати від мене, я радо буду підтримувати Вас та Ваших студентів» [5, с.310].

Однак саме на час розвитку УГА припало скорочення фінансування «російської допомогової акції», а, отже, й скорочення обсягів матеріальної підтримки академії. У 1928 р. міністерство рільництва заборонило прийом нових студентів до УГА і розпорядилося приступити до поступової ліквідації установи [2, с.139].

Студенти УГА поділялись на дійсних і вільних слухачів. У перші роки існування студентами були майже виключно українські емігранти. Починаючи з 1926-1927 рр. до УГА почала вступати і молодь з західноукраїнських земель, хоча цьому чинилися перепони з боку польських властей. Студенти отримували стипендії від чехо-словацького уряду. Станом на 1932 р. академію закінчили 474 інженери. Всі вони були працевлаштовані. Зокрема, у Чехо-Словащині – 189 осіб, Польщі – 185, США – 14, Франції – 11, Німеччині – 6, Канаді – 5, Румунії – 4, Китаї – 3, у Бразилії та Аргентині – по 2, у Болгарії, Бельгії, Люксембурзі, Литві та Швейцарії – по 1 [6, арк.28, 29зв.]. Загалом же, за весь час існування академії у ній навчалось 786 студентів, з них звання інженера отримали 557 осіб. Проте у Чехо-Словащині при працевлаштуванні дипломи УГА не визнавались. І лише в 1939 р. випускники академії були прирівняні в правах з випускниками чеських вузів [7, с.19, 27]. Потрібно зазначити, що прийом студентів з Карпатської України на навчання був заборонений [8, арк.44], що пояснюється обережним ставленням влади до українізації регіону.

Основними напрямками роботи академії були підготовка інженерів та наукові дослідження. Діяло три факультети: економічно-кооперативний з відділами економічним, кооперативним і статистичним (20 кафедр), агрономічно-лісовий з відділами агрономічним та лісовим (19 кафедр) та інженерний з відділами гідротехнічним та хімічно-технологічним (20 кафедр). УГА мала досить пристойне устаткування: власну бібліотеку, що налічувала 30 тис. томів і 100 назв часописів, 33 кабінети, 14 лабораторій, 2 ферми, ліс, розсадник, метеорологічну станцію, два навчальних кооперативи (споживчий та кредитний). Діяло 13 семінарів і чотири термінологічні комісії. Термінологічно-технічна література зацікавила Інститут української наукової мови при ВУАН у Києві, який 1926 р. звернувся до УГА з проханням надіслати їм деякі матеріали та взяти участь у редагуванні словника сільськогосподарської термінології [9, с.90].

В академії викладали в різні роки крім 31 українського професора, 26 професорів-іноземців. Зокрема, в УГА працювали П. Андрієвський (мікробіологія), Л. Бич (місцеве самоврядування й торгівельне право), В. Біднов (історія України), І. Горбачевський (хімія), О. Ейхельман (адміністративне та міжнародне право), В. Старосольський (державне право), О. Мицюк (політична економія), І. Шовгенів (гідротехніка), Ф. Щербина (статистика) та багато інших.

Професорсько-викладацький склад академії проводив значну наукову роботу, результати якої було представлено у великій кількості монографій та публікацій. Видавнича діяльність академії розпочалась вже з першого року її існування. 27 липня 1922 р. при УГА було створене Видавниче товариство, членами якого були як викладачі, так і студенти. Воно проіснувало до 1928 р. За цей час було опубліковано і видано лекторами академії 698 назв підручників, монографій, розвідок та рефератів. З них 1/4 була опублікована іноземними мовами – чеською, німецькою, французькою, англійською, іспанською та сербською [10, с.72]. З 1927 р. УГА видрукувала 3 томи «Наукових записок УГА». Значна увага приділялась виданню українських підручників, в яких еміграція постійно відчувала велику потребу. Загалом же, за фаховими галузями видання УГА розподілялись таким чином: 1) економіка, право та соціологія (804 друк. аркуші); 2) хімія (299 друк. аркушів); 3) промислове будівництво (225 друк. аркушів); 4) природничо-математичні науки (208 друк. аркушів); 5) агрономія і зоотехніка (198 друк. аркушів); 6) гідротехніка та меліорація (132 друк. аркушів); 7) лісокористування (125 друк. аркушів); 8) «Наукові збірники» (138 друк. аркушів); 9) інше (20 друк. аркушів). Академія проводила активний обмін своїх видань, а також висилала їх у 1920-ті рр. до бібліотек та наукових установ УСРР [2, с.162].

Після скорочення урядом Чехо-Словаччини асигнувань на потреби УГА (1934-1935 рр.) вона перетворюється на Український технічно-господарський інститут заочного навчання, який проіснував до 1945 р. [9, с.91-92].

Період 1928-1930 рр. був часом безуспішних пошуків фінансової бази для подальшої діяльності академії в Подєбрадах. За цей час у зв'язку з непевністю становища багато викладачів залишило роботу в УГА. Ті ж викладачі, що залишились, провели у травні 1931 р. засідання професорської ради, на якій обмірковували питання про ліквідацію академії. На ній проф. С. Гольдельман, визначний, до речі, діяч сіоністського руху, запропонував звернутись до української еміграції із закликом підтримати УГА у скрутний час і розпочати пошук коштів для забезпечення діяльності академії. Вже в червні цього ж року відбулися збори, на яких вирішено було створити Товариство прихильників Української господарської академії (ТПУГА). Головою товариства став проф. Б. Матюшенко [9, с.92]. ТПУГА поставило своїм головним завданням організацію збирання матеріальних засобів для утримання академії. Збирання коштів проводилось під гаслом «Нарід – собі» [8, арк.44].

21 квітня 1932 р. було затверджено статут Товариства прихильників УГА. ТПУГА вирішило створити при академії установу, яка б проводила платне заочне навчання для українців з усього світу. Таким чином члени товариства сподівались заробити кошти на утримання УГА в Подєбрадах. 12 листопада 1932 р. при академії був створений Український технічно-господарський інститут заочного навчання (УТГІ). Міністерство рільництва Чехо-Словаччини погодилося зареєструвати його статут в обмін на 430

гарантії з боку ТПУГА про те, що новостворений інститут не претендуватиме на жодну фінансову підтримку від чехо-словацьких властей. Для забезпечення роботи інституту був відкритий спеціальний Фонд української політехніки. Значна частина коштів цього фонду, який збирався членами ТПУГА у Франції, Болгарії, Німеччині, США, навіть Китаї, виділялася на видання відповідних кореспонденційному методів навчання підручників.

Між українським емігрантами ще на початку 1920-х рр. було кілька прихильників організації заочного навчання. Професор УГА В. Коваль був ознайомлений з методами кореспонденційного навчання міжнародної християнської благодійної організації УМСА і був переконаний у доцільності та ефективності такого методу навчання з огляду на розпорощеність української еміграції в світі. Ще у 1922 р. він звертався до М. Шаповала та Українського громадського комітету з пропозицією відкриття при академії у Подєбрадах відділу заочного навчання. Подібні пропозиції надійшли також і від проф. К. Мацієвича, активного діяча української еміграції у Румунії. Проте тоді керівництво УГА не брало цих пропозицій до уваги.

Спочатку УТГП підлягав УГА, а з її ліквідацією фактично змінив академію. Наприкінці 1935 р. між ТПУГА і Спілкою професорів УГА, які працювали в УТГП, була укладена угода. Згідно з нею Український технічно-господарський інститут з 1 січня 1936 р. переходив під керівництва Спілки професорів УГА. На це був дозвіл Міністерства рільництва ЧСР від 6 липня 1935 р. ч.57.015-1935. ТПУГА продовжувало відшукувати кошти для забезпечення діяльності УТГП. Дирекція УТГП мала право розпоряджатись цими коштами на власний розсуд, але в межах кошторису і в інтересах інституту. Управа Товариства залишала за собою право проводити ревізію щодо правильності витрат сум, переданих ТПУГА на потреби УТГП [8, арк.15].

Інститут мав три факультети, як і УГА. Це агрономічно-лісовий, економічно-кооперативний та хімічно-технологічний. Навчання було розраховано на вісім семестрів і орієнтувалося на слухачів з середньою освітою. Для тих, хто не мав середньої освіти, було створено сім фахових курсів та окремо курси українознавства для українців з Канади. УТГП як школа політехнічного типу ставив перед собою – в числі інших завдань – дати студентам широку загальну освіту. Тому до його програми входили і гуманітарні дисципліни, з яких випускалися спеціальні навчальні посібники. Історичні та суспільні дисципліни, українознавство спеціально вивчалися також у Високій школі політичних наук, заснованій 12 листопада 1936 р. Студенти та слухачі УТГП проживали у 19 країнах світу, але більшість з них – 75% – походили з Галичини або в ній проживали. Викладацький склад інституту налічував понад 70 осіб, з них 50 – колишні викладачі Української господарської академії [11, с.486-487; 8, арк.44-45].

Слід зазначити, що у 1936-1938 рр. УТГП з метою поширення своєї діяльності та вивчення місцевих умов почав створювати у

різних країнах власні експозитури (представництва). Завданнями експозитур було поширення інформації про УТГІ та пошук нових студентів для інституту. Експозитури УТГІ діяли у Львові, Луцьку, Ужгороді, Мукачеві, Варшаві, Бухаресті, Пловдиві (Болгарія), Парижі, Едмонтоні, Нью-Йорку, Чикаго, Шанхаї, Санкт-Катаріні (Бразилія) [8, арк.19]. Інститут діяв у Празі до 1944 р., потім був перенесений до Мюнхена, де проіснував до початку 1950-х рр.

Діяльність українських вищих технічних учбових закладів у Чехо-Словаччині у період між двома світовими війнами сприяла підготовці української технічної інтелігенції, збагатила українську технічну і економічну літературу та розвинула українську наукову мову у технічних галузях і точних науках.

Список використаних джерел та літератури:

1. Потульницький В. Нариси з української політології / В. Потульницький. – К. : Либідь, 1994. – 320 с.; Трощинський В.П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / Володимир Павлович Трощинський ; Інститут соціології НАН України. – К. : Інтел, 1994. – 259 с.; Політична історія України. XX ст. : у 6 т. / В.П. Трощинський, А.А. Шевченко, Р.Г. Симоненко. – К., 2003. – Т. 5: Українці за межами УРСР (1918-1940). – 720 с.; Ульяновська С. Додатки: Українська наукова і культурницька еміграція у Чехо-Словаччині між двома світовими війнами / С. Ульяновська, В. Ульяновський // Українська культура : лекції / за ред. Д. Антоновича. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.
2. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Симон Наріжний. – Прага : б.в., 1942. – Ч. 1. – 372 с.
3. Єржабкова В. Українці в Празі між двома світовими війнами / Вланка Єржабкова // «Визвольний шлях». Суспільно-політичний і науково-літературний місячник (Лондон), 1990. – Кн. 7(508). – С.864-871.
4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф.3521, оп.1, спр.7.
5. Кугутяк М. Діяльність Українського Громадського Комітету в Чехо-словаччині / М. Кугутяк // Українська еміграція. Історія і сучасність : мат. міжнародних наук. конференцій, присвячених 100-річчю української еміграції до Канади. – Львів, 1992. – С.309-315.
6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф.3563, оп.1, спр.62.
7. Сімянцев В. Інженер-емігрант в Чехо-Словаччині. Роки 1929-1945 / Валентин Сімянцев. – Буенос-Айрес–Філадельфія : Вид-во Ю. Середяка, 1978. – 240 с.
8. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф.3879, оп.1, спр.1.
9. Мазурок О. Українська політехніка на чужині / О. Мазурок // Вісник НАН України. – 1993. – Ч. 4. – С.90-94.
10. Нарис історії «Просвіти» / [Р. Іванчук та ін. ; за ред. І. Мельника]. – Львів-Краків-Париж : Просвіта, 1993. – 231 с.
11. Ульяновська С. Додатки: Українська наукова і культурницька еміграція у Чехо-Словаччині між двома світовими війнами / С. Ульяновська, В. Ульяновський // Українська культура : лекції / за ред. Дмитра Антоновича. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.; іл.

**Украинские высшие технические учебные заведения
в Чехо-Словакии междувоенного периода**

В статье рассмотрена история создания и функционирования в Чехо-Словацкой республике украинских высших технических учебных заведений – Украинской хозяйственной академии и Украинского технико-хозяйственного института заочного обучения. Главными направлениями работы этих заведений были подготовка инженеров и научные исследования. Организационно они состояли из трех факультетов – экономического, агрономического и инженерного. Обучение было рассчитано на восемь семестров. За период деятельности Украинской хозяйственной академии в её стенах прошли подготовку 557 дипломированных инженеров, а силами профессорско-преподавательского состава было опубликовано 698 наименований монографий, научных статей и учебников, из них более 1/4 – на иностранных языках. Украинский технико-хозяйственный институт готовил специалистов с использованием исключительно заочной формы обучения, его студенты проживали в 19 странах мира.

Ключевые слова: Украинская хозяйственная академия, Украинский технико-хозяйственный институт заочного обучения, Чехо-Словакия, преподаватели, студенты.

A. Kryskov

**Ukrainian higher technical educational institutions
in Czecho-Slovakia interwar period**

In the article the history of creation and activity in Czecho-Slovakia Republic Ukrainian higher technical educational institutions – Ukrainian Economic Academy and Ukrainian technical-economic institute of distance education considered. Key areas of work of these institutions have been training engineers and research. Organizationally they consisted of three faculties – economic, agronomic and engineering. The training was designed for eight semesters. Over the period of the Ukrainian Academy of economic within its walls were prepared 557 engineers and its teachers published 698 titles of books, articles and manuals, including more than 1/4 – foreign languages. Ukrainian technical and economic institute trained specialists using only part-time teaching his students lived in 19 countries.

Key words: Ukrainian Academy of economic, Ukrainian technical-economic Institute of Distance Learning, Czecho-Slovakia, teachers, students.

Отримано: 23.08.2016